

DE PEDAGOG 03

UITGAVE VAN DE NVO - JAARGANG 27 - SEPTEMBER/OKTOBER 2026

A child with blonde hair, seen from behind, is walking away on a path covered in brown autumn leaves. The child is wearing a bright yellow raincoat with some mud on the sleeve, light-colored pants, and blue rubber boots. The path leads into a forest with tall, thin trees and some autumn-colored foliage in the background.

Welk belang
wordt er
aan spelen
gehecht?

Versterken van de
pedagogische basis

Muziek in de
gehandicaptenzorg

Observeren
zonder te kijken

Als het bos
je werkvloer is

Wilde ganzen

Dit is de eerste Pedagoog zonder bijdrage van Annemiek Haalboom, hoofdredacteur sinds 2014. Zij overleed op 7 juni jl. onverwachts, na een kort ziekbed.

Annemiek stelde zich altijd voor aan nieuwe redactieleden als: 'ik ben geen pedagoog, wel een andragoog'. Een andragoog houdt zich bezig met menselijk gedrag, met interactie tussen mensen en hun omgeving. Geen wonder dat zij zich als een vis in het water voelde bij de Pedagoog. De omslaginterviews die ze schreef, waren aansprekend en altijd gerelateerd aan maatschappelijke en pedagogische vraagstukken. Als hoofdredacteur kon zij als geen ander aangeleverde artikelen redigeren tot een goedlopend en leesbaar geheel, de kern eruit lichtend, haar feedback opbouwend en respectvol.

Annemiek was bescheiden. Een mooi mens, nieuwsgierig, met een open blik naar de wereld en met een grote voorliefde voor dieren en de natuur. En met heel veel taalgevoel natuurlijk. Ze hield van gedichten en zette met enige regelmaat gedichten op social media.

Een van die gedichten is *Wild Geese*, van Mary Olivers. Het staat voor hoe en wie Annemiek was en hoe zij in onze herinnering is en blijft. Olivers benadrukt dat ieder mens deel uitmaakt van de natuurlijke wereld en recht heeft op een plaats daarin. Door beelden uit de natuur, waaronder trekkende wilde ganzen, laat ze zien dat het leven doorgaat en dat verbondenheid, acceptatie en thuiskomen in jezelf mogelijk zijn. Bij uitstek een andragogisch perspectief.

Wild Geese

*You do not have to be good.
You do not have to walk on your knees
for a hundred miles through the desert repenting.
You only have to let the soft animal of your body
love what it loves.
Tell me about despair, yours, and I will tell you mine.
Meanwhile the world goes on.
Meanwhile the sun and the clear pebbles of the rain
are moving across the landscapes,
over the prairies and the deep trees,
the mountains and the rivers.
Meanwhile the wild geese, high in the clean blue air,
are heading home again.
Whoever you are, no matter how lonely,
the world offers itself to your imagination,
calls to you like the wild geese, harsh and exciting -
over and over announcing your place in the family of things.
(uit: Dream Work)*

Marleen Baeten, namens de redactie

In memoriam

Annemiek Haalboom

1959 - 2026

- 4 Spelen in de spotlights**
Spelen is een recht van ieder kind, maar welk belang wordt er aan spelen gehecht? Een interview met pedagoog Louise Berkhout en hoogleraar kinderrechten Ton Liefwaard.

- 10 Over de grens**
Ahmed Riaz Mohamed deed voor zijn promotietraject onderzoek in Zuid-Afrika naar vroege interventies voor gezinnen met een kind met een verstandelijke beperking.

- 20 'Wie van jullie wil kwetsbare kinderen opsluiten?'**
Van 2013 tot 2023 was NVO-lid Frederique Coelman directeur van De Koppeling, een gesloten jeugdzorgvoorziening. In die periode slaagde ze erin de gesloten jeugdzorg in de klassieke vorm af te bouwen.

- 24 Sam loopt vast op school**
NVO-orthopedagoog Janet Reedijk-Derwort beoordeelt dossiers en pleit voor een open, onderzoekende houding, ook wanneer een dossier al in een duidelijke richting lijkt te wijzen.

- 32 Intieme terreur**
Redactielid Femmie Juffer las een indrukwekkend boek en sprak een kinderrechtster over intieme terreur.

14

20

rubrieken

- 8 Onderzoeksnieuws
- 9 Pedagoog in opleiding
- 12 EMDR
- 14 Promovendus:
Gerianne Smeets
- 17 Pedagoog in de klas
- 18 Emmi Pikler
- 23 De metafoor
- 27 Gast: Marieke Mulders
- 28 Boeken &zo
- 30 Hoogleraar: Amaranta de Haan
- 35 Juridische en beroepsethische vragen
- 36 Waar werk jij?
- 40 Op de werkvloer:
Maaïke Zuidgeest

27

40

Spelen in de spotlights

*We weten dat spelen fundamenteel is voor de ontwikkeling van kinderen, maar toch blijkt het in de praktijk moeilijk om hierin duurzaam te voorzien. Kinderen hebben steeds minder ruimte en tijd om vrij te spelen. Onlangs verscheen de essaybundel **Meer spelen, gezond opgroeien** (collectief Platform Ruimte voor de Jeugd). We spraken met Ton Liefwaard, hoogleraar Kinderrechten aan de Universiteit Leiden, en orthopedagoog Louise Berkhout.*

“Wat was de aanleiding voor het uitbrengen van de bundel?”

Liefwaard: “In Nederland is veel kennis op het terrein van spelen. De aandacht voor spelen is echter gefragmenteerd en er is ook vanuit beleid geen nationaal plan. Daardoor voelt niemand zich echt verantwoordelijk voor een integrale benadering van spelen. Terwijl spelen absoluut fundamenteel is voor kinderen en raakt aan zoveel aspecten van hun leven. Platform Ruimte voor de Jeugd is een platform waar verschillende deskundigheid en disciplines rondom spelen bij elkaar gebracht wordt. Hierbij gaat het om spelen in brede zin, dus ook bijvoorbeeld culturele expressie en vrijetijdsbesteding. En om de combinatie van spel en – letterlijk en figuurlijk – ruimte. Dit platform wil laten zien wat we allemaal aan kennis hebben en wat nodig is om het recht op spel beter te borgen. Er is namelijk werk aan de winkel.

Als je het mij vraagt is het een energieke en toegankelijke bundel geworden. Er zit veel passie en betrokkenheid in. De bundel is geschreven vanuit kinderrechten. Spelen is namelijk niet vrijblijvend. Het gaat om een recht van ieder kind.”

Het recht op spelen

Artikel 31 van het Internationaal Verdrag voor de Rechten van het Kind (IVRK) stelt dat ieder kind het recht heeft om veilig en zonder zorgen te spelen, zowel offline als online. Dit kinderrechtenverdrag is in 1989 aangenomen door de Verenigde Naties. Nederland heeft zich hieraan in 1995 gecommitteerd, net als nagenoeg alle andere landen. Liefwaard: “Internationaal is het recht op spelen lang een beetje een vergeten recht geweest terwijl het één van de meest fundamentele rechten is die kinderen hebben. Wat mij betreft is dit ook één van de rechten die laat zien dat je heel genuanceerd naar kinderen moet kijken. Dus niet alleen als kwetsbaar of nog in ontwikkeling, maar ook als veerkrachtig en burgers in hun eigen omgeving. Juist bij dit recht

kunnen zij een enorme weerbaarheid en autonomie laten zien en ontwikkelen.”

“Dat doet denken aan de Poolse kinderarts en pedagoog Janusz Korczak.”

Liefwaard: “Absoluut. Zijn gedachtegoed is voor Polen ooit ook een belangrijke basis geweest om het kinderrechtenverdrag voor te stellen.”

Berkhout: “Uit de publicaties van Korczak en ook uit de essays in de bundel blijkt heel duidelijk dat het gaat om de stem van het kind. Je wil graag dat kinderen een inbreng hebben, maar dat is best lastig te organiseren. Naast bijvoorbeeld kinderraden zijn er veel plekken waar kinderen óók gehoord kunnen worden, maar waar we kansen missen. Neem bijvoorbeeld een plek in een stad waar kinderen buitenspelen, wat geluidsoverlast geeft. Er wordt dan alleen geacteerd op de overlast en niet op het feit dat kinderen recht hebben om te spelen en om geluid te maken. De kinderen wordt helemaal niet gevraagd wat een oplossing zou kunnen zijn. Dát is waar wij ons sterk voor maken: rekening houden met kinderen als volwaardig lid van de samenleving, hun stem serieus nemen. Maar dat blijkt in de praktijk nog best lastig.”

Maatschappelijk belang

“Uit de bundel komt naar voren dat spelen raakt aan vraagstukken die spelen in de brede maatschappelijke context.”

Liefwaard: “Een aantal weken geleden waren we bij minister Sterk (minister van Langdurige Zorg, Jeugd en Sport, red.). Ik kreeg de indruk dat zij openstaat voor de gedachte dat het recht op spelen breder moet worden ingebed. En dat er binnen het ministerie besef is dat spelen van kinderen ook direct relevant is voor een aantal grote maatschappelijke thema's, zoals de digitale leefomgeving, sociale media, mentale gezondheid en inclusie.

‘Dát is waar wij ons sterk voor maken: rekening houden met kinderen als volwaardig lid van de samenleving, hun stem serieus nemen.’

Aan die bewustwording heeft het vaak ontbroken. Spelen is niet iets van bijvoorbeeld alleen onderwijs en gaat ook niet enkel over speeltuinen. Het is veel breder. Als je dat goed over het voetlicht kunt brengen, dan zie je meteen die bredere betekenis. We hopen dat de bundel dat effect ook heeft.”

Berkhout: “Eén van de grote punten onder beleidsmakers is natuurlijk het grote beslag dat wordt gelegd op de jeugdzorg. Voor ons is het dan logisch om te denken aan de preventieve werking die uitgaat van spelen. Het gaat hierbij niet alleen om heel jonge kinderen en risicovol spelen, maar ook over basisschoolkinderen en jongeren. Zij hebben zowel fysiek als mentaal nog maar weinig tijd en ruimte om te spelen. Terwijl zij juist in spel verbinding hebben met elkaar en veerkracht en autonomie ontwikkelen. Het spel van jongeren ziet er natuurlijk heel anders uit. Een essay uit de bundel over een plek voor tienermeiden is dus van fundamenteel belang om de bewustwording te vergroten. Want waarom gaan tienermeiden niet naar buiten en waarom verbinden ze zich niet met anderen? Omdat er geen geschikte ruimte is.”

Nationaal beleid

“Wat zijn de belangrijkste aanbevelingen uit de bundel?”

Liefwaard: “We hebben bij de minister aangegeven dat er een nationaal plan moet komen. Een beleidsdocument waarin je heel duidelijk laat zien dat je spel ziet als integraal element van al het nationale beleid ten aanzien van kinderen. Waar vanuit één ministerie regie op wordt gevoerd, ook richting beleid van andere ministeries. Belangrijk is om bij iedere beleidsmaatregel de vraag te stellen of er voldoende is nagedacht over de belangen en rechten van kinderen. En te verantwoorden dat we daarin bepaalde keuzes maken. Bij dat alles geldt: het begint met de bewustwording waar spelen over gaat.”

Dr. Louise Berkhout is orthopedagoog en was docent psychologie aan de Hogeschool Leiden. Ze heeft onderzoek gedaan naar het belang van spelen voor de psychosociale ontwikkeling en zet zich in voor meer ruimte voor vrij spel in opvoeding en onderwijs.

'Als adolescenten op straat zitten, dan is dat vaak volstrekt normaal gedrag. Maar wat we vaak doen, is heel repressief reageren, want: 'lastig, gevaarlijk, samenscholing'.'

>

Prof. mr. Ton Liefwaard is hoogleraar Kinderrechten aan de Universiteit Leiden. Hij bekleedt de UNICEF-leerstoel Kinderrechten en is voorzitter van de afdeling Jeugdrecht en Gezondheidsrecht, waar hij onderzoek doet en onderwijs verzorgt op het gebied van kinderrechten, jeugdbescherming en jeugd(straf)recht.

“Spelen hoeft geen doel te hebben, er hoeft geen prestatie aan te hangen?”

Liefwaard: “Het gaat juist om de ruimte die kinderen letterlijk en figuurlijk hebben – en moeten hebben – om zichzelf te kunnen zijn en te kunnen manoeuvreren in de ruimte, op een manier die hen past. Dat is spel, dat is ruimte en vrije tijd. Het is geen afgeleide van sport of onderwijs.

Nationaal beleid kan ervoor zorgen dat steeds vooraf wordt nagedacht over het recht op spelen en dat de uitgangspunten van dit beleid vervolgens doorsijpelen naar het lokale niveau. Je kunt elkaar dan aanspreken op de uitvoering. Want uiteindelijk wordt veel bepaald door instanties dichterbij de kinderen zelf: gemeenten, scholen, sportclubs, zorgverleners, maar bijvoorbeeld ook de vluchtelingenketen.”

Koplopers

“Wales wordt in meerdere essays aangehaald als koploper.”

Liefwaard: “In Wales hebben ze precies gedaan wat wij aanbevelen: centrale regie nemen. In Wales is wetgeving aangenomen. Een wet, nog harder dan een beleidsstuk, die zegt: het recht op spel geldt in Wales voor ieder kind. Dan heb je als uitvoerder een hele duidelijke opdracht, die je moet gaan uitvoeren op beleidsniveau en op praktisch niveau. Wales is nog steeds een van de beste voorbeelden in de wereld van hoe je het recht op spelen kan borgen en ook waarmaken.”

“En waar staat Nederland?”

Liefwaard: “Het is niet zo dat kinderen in Nederland niet kunnen spelen. Er gaat veel goed en er is veel kennis. Dat is de basis van waaruit je kunt werken met elkaar. Maar zowel de kennis als de verantwoordelijkheid is erg gefragmenteerd, de nationale regie

ontbreekt. Daarnaast hebben we onvoldoende in de gaten hoe veelomvattend het recht op spelen is. Te vaak horen we dat mensen niet doorhebben dat spelen over zoveel aspecten gaat. Daar zijn nog stappen te zetten. Denk bijvoorbeeld aan de discussies rond sociale media; ook dat raakt aan spelen.”

Berkhout: “Goede voorbeelden zie je terug in veel mooie initiatieven. Er zijn bijvoorbeeld talloze speeltuinen die zijn aangepast voor kinderen met een beperking. Een ander goed voorbeeld zijn wijken met wadi’s (verlagingen in de grond waar regenwater kan worden opgevangen om in de bodem weg te zakken, red.). Daar kunnen kinderen heerlijk in spelen – als het wordt toegestaan door de omgeving. Dat zijn concrete voorbeelden van initiatief op het gebied van ruimte om te spelen.”

Mindset

“Bij zoiets als wadi’s kom je dus ook uit bij opvoeders en hun overtuigingen, angsten, of mindset?”

Liefwaard: “En dat is ook volstrekt begrijpelijk. Het is natuurlijk niet zo dat we niet bekommerd zijn om de veiligheid en het welzijn van kinderen. Maar ik denk dat we soms vergeten dat we door al die aandacht de autonomie van kinderen beperken. Dat heeft langdurige impact op de veerkracht van kinderen, op hun gevoel van ‘ik hoor erbij’.

Het betrekken van kinderen bij beslissingen in hun leven gaat ook om het gevoel dat beslissingen mét hen worden genomen. Kinderen kunnen die beslissingen dan beter accepteren en begrijpen. En dat geldt voor spelen precies hetzelfde. Spelen is ook sterk verbonden met de ontwikkelingsfase waar kinderen in zitten. Als adolescenten op straat zitten, dan is dat vaak volstrekt normaal gedrag. Maar wat we vaak doen, is heel repressief reageren, want: ‘lastig, gevaarlijk, samenscholing’. Wat we hierin volstrekt miskennen, is dat het normaal gedrag is dat past bij de leeftijdsfase. En dat als we ‘samenscholen’ op de straat niet toestaan, we daarmee hun rechten en vrijheden inperken. Dat vraagt op zijn minst om een zorgvuldige afweging en een gesprek met de betrokkenen.”

Berkhout: “Die mindset is zo belangrijk. Hoe wordt het gezien, welk belang wordt er aan spelen gehecht? Dat heeft te maken met kennis en ook met de beschikbare tijd. In het kleuteronderwijs is de ruimte om gewoon – *gewoon, zonder doel* – te spelen, opgeslokt door alle andere vaardigheden die kinderen moeten leren. Als oudere kinderen met elkaar stoeien op het schoolplein, wordt er ingegrepen. Terwijl stoeien fundamenteel is voor kinderen om zich met elkaar te meten. Juist omdat het een spel is. En als het buitenspelen wordt beknot tot vijftien minuten, dan komen kinderen niet eens in hun spel. Het besef ontbreekt dat je heel veel leert als je *gewoon* speelt. Ook het advies van de Onderwijsraad sluit daarbij aan. Je hoeft niet te onderwijzen in geschreven letters, of die op te hangen in

de klas, als je aandacht besteedt aan taal en klanken in spel. Wat nodig is, is een nieuw besef. Wat eigenlijk ook een oud besef is. Elke kleuterleidster van de oude stempel zal zeggen: ‘Dat wisten we al.’”

Onderwijs

“Zou het recht op spelen structureel moeten terugkomen in opleidingen?”

Berkhout: “Ja! We hebben een werkgroep van opleiders in het hbo en mbo. Zij geven aan dat er in de opleidingen geen aandacht aan spelen wordt besteed. Dus hoe kun je dan verwachten dat iemand die net is afgestudeerd, het spelen gaat propageren op zijn of haar werkplek? Dat heeft er ook mee te maken dat de volwassenen die zo’n opleiding volgen, zelf helemaal geen speelse houding meer kennen. Zij weten niet wat het betekent om *gewoon* zomaar iets te doen, je fantasie te gebruiken en met elkaar iets te ontwikkelen waarvan je de uitkomst nog niet kent. En dat is wel iets fundamenteels voor de mensen die straks met onze kinderen gaan werken.”

Liefwaard: “Het onbegrip begint doordat er niet of nauwelijks over gesproken is in de opleiding. Een politieagent is zich doorgaans niet bewust van het recht op spelen. Terwijl haar of zijn werk is gericht op het ondersteunen van de samenleving. Ik probeer altijd uit te leggen dat kinderrechten in de kern heel erg gericht zijn op de zaken die wij voor kinderen belangrijk vinden: gezondheid, welzijn en ontwikkeling. Rechten zijn instrumenten om die belangrijke doelen vorm te geven. Zo kun je spelen ook zien. Als functioneel voor kinderen: om zichzelf te kunnen zijn en te kunnen ontwikkelen. Zo bezien is het veel minder bedreigend voor een leerkracht, orthopedagoog, jeugdzorgwerker of politieagent, omdat het veel meer bij de kernopdracht van die professional past. Dus ik zou het pleidooi willen voeren voor bredere aandacht voor kinderrechten in de pedagogische opleidingen, maar ook in het onderwijs, de (jeugd) zorg en de justitieketen.”

tekst: Aafke Peeten-de Klein

De essaybundel *Meer spelen, gezond opgroeien* (2026) is uitgebracht door het collectief Platform Ruimte voor de Jeugd, onder redactie van Ton Liefwaard, Louise Berkhout, Froukje Hajer en Pauline van der Loo. De bundel is gratis te downloaden en in gedrukte vorm te bestellen.

